

Varpas išeina kas
antras mėnesis. Metinė
prekė su parsiumtimu:
Rusijoje (kuver-
tuose) 5 rubl.,
Prusuose 3 auks.,
Amerikoje ir kitur 4 auks.

VARPAS

Appgarsinimai V a r p e,
ištisa eilutė smulkaus
rašto, kaštuoja
60 fen. arba 30 kap.

literatūros, politikos ir mokslo dvimėnesinis laikraštis.

Dėl zemstvų šiaur-vakariniam kraštui.

Ketina neužilgo įvesti Kauno, Vilniaus ir kitose gubernijose šiaur-vakarinio krašto įtaisus vietinio sauvaldymo, vadinamas tikrose rusiškose gubernijose zemstvomis. Užmanymas jau yra padirbtas ir, kaip laikraščiai sako, šimet bus apsvarstomas viešpatystės rodoje, bet smulkenos to užmanymo, jo ištisas turinys yra visiškai nežinomi, išskyrus tik keletą įstatymų, kurie iš kanceliarijų paslaptinių kas-žin kaip išlindo ant viešo kelio. Keista ir įžymi ypatybė Rusijos politiško gyvenimo: daroma ko-yvairiausi užmanymai įstatymų, palytinių ir siaurą ratelį visuomenės reikalų, ir plačias šalis neišmatuojamos viešpatystės, ir visą viešpatystę, gyventojai-gi, visuomenė beveik nieko nežino apie tuos užmanymus. Girdis tik gandas, juog tokioj ir tokioj ministerijoj činovnikų kujan kala įstatymus apie tokius ir tokius dalykus, bet kokie įstatymai yra kalami, naudingi jie, ar ne, vis tai gali klausinėti, kvosti ir nieko nepatirsi, iki užmanymas nebus vyriausybės užtvirtintas; žinios apie užmanomus įstatymus, patenkančios į visuomenę, yra tokios menkos, tokios neaiškios, juog negalima rimtai apsvarstyti reikalingumą ir naudingumą naujų įstatymų. Pertai neišpasakytai retai atsiliepia ant įstatymų įtekmė visuomenės balso; įstatymai išeina tokie, kokius pramoano biurokratai: kokia perikė, toks ir peras. Kas-gi geriaus galėtų padėti valdžiai absoliutiškoj monarchijoj, kokia yra Rusija, išaiškinti viešus reikalus ir išleisti atsakomus įstatymus, jei ne rimta spanda, apreiškianti pažiuras geresniųjų žmonių, norinčių ir galinčių suprasti dalykus ne pagal ypatingus egoistiškus reikalus mažo žmonių burelio, bet pagal viešą naudą. Nors tai yra aišku, vienok Rusijoj vyriausybė nekvečia spaudą į talką, nės kenčia ją tik kaip *malum necessarium*; kaip tik gali, uždrandžia drąsesnį laikraštį arba kaip kitaip nubaudžia, idant nedrįstų manyti ne taip, kaip patinka šlavikams sveikų idėjų.

Dėl tokių tai priežasčių labai maža yra žinoma apie užmanomas zemstvas šiaur-

vakariniame krašte; pasiremdami nors ant tų menkų žinių, kokios tapo apskelbtos spaudoje, pabandysime apsvarstyti, kokios naudos galima laukti nuo užmanomos reformos, kokias permainas padarys ji sulyginamai su dabartine valdymo sistema šiaur-vakariniame krašte. Pirmiausiai pažūrėsimė, kas tai yra zemstvos tikrose rusiškose gubernijose, kokia yra jų kompetencija arba, kitaip sakant, kokie reikalai yra pavesti jų darbui ir kaip zemstvos yra sutaiķintos su administracija. Nuo didumo kompetencijos įtaisų vietinio sauvaldymo ir nuo to, kokią įtekmę ant jų duoda įstatymai administracijai, priguli ir visa vertė sauvaldymo, kuris prie tam tikrų sąlygų palieka visiškai nenaudingas visuomenei.

Tikrose rusiškose gubernijose zemstvos buvo įvestos 1864 metuose, bet prie Aleksandro III vyriausybė išrado per reikalingą perdirbti jas neva pagal reikalavimus prityrimo, ir štai 1890 metuose tapo duoti nauji įstatymai. Trumpai suėmus, zemstvos pagal šituos įstatymus štai kaip išrodo. Gyventojai, valdantieji žemę arba kokį kitą nejudamą turtą paskirtos įstatymuose vertės, renka delegatus, kurių skaitlius yra paskirtas įstatymuose kiekvienam paviečiui; renkami gali but tik tokie gyventojai, kurie patys turi tiesą rinkti delegatus. Iš išrinktųjų delegatų pasidaro „pavietinė zemstvos kuopa“. Šitos kuopos delegatai renka iš savo tarpo delegatus į „gubernijinę zemstvos kuopą“, kurių skaitlius teip-gi yra paskirtas įstatymuose. Šitiedvi kuopos ir atlieka visus reikalus, kurie yra pavesti zemstvomams; jiedvi turi tiesą rinktis vieną kartą kasmetą, o jeigu pasitaiko kokie labai svarbus reikalai, kurių negalima atidėti, tai rinktis gali tik leidžiant ministeriui vidaus dalykų arba, tam tikruose atsitikimuose, gubernatoriui, kuriuodu teip-gi turi tiesą ir patys sušaukti kuopas, labai svarbiam reikalui ištikus. Pavietinė kuopa apsvarsto ir sprendžia savo paviečio reikalus, gubernijinė-gi — tokius reikalus, kurie turi vertę visai gubernijai. Kuopų sprendimams pildyti ir kasdieniniams reikalams vesti yra „upravos“, pavietinė ir gubernijinė; jos yra sudėtos iš kelių valdininkų (činovnikų), kuriuos renka minėtos kuopos.

Tarp reikalų, zemstvoms pavestų, paminėsim tik svarbesnius, kurių pakaks jų kompetencijai suprasti. Zemstvosi turi tiesą rupintis reikalais žemdirbystės, pirkliavimo ir pramonių, steigti mokyklas ir kitokiū būdu žmonių apšvietimą platinti, taisyti ligonbučius, laikyti daktarus žmonėms dovanai gydyti, rupintis neturtėliais, neišgydomais ligoniais, našlaičiais, steigti magazynus javams pilti, idant nelaimėje gyventojai turėtų pagelbą, ir kitokiū būdu aprupinti žmonėms pagelbą nelaimėi ištikus, laikyti tvarkoje kelius ir tt. Tai-gi, ne visai maža reikalų yra pavesta zemstvoms; vieni tik ekonomiškai reikalai ir žmonių apšvietimas galėtų duoti nepabaigiamą darbą zemstvų įtaisoms, jeigu jos turėtų reikalingą laisvę dirbti pavestose joms sferoje teip, kaip reikalauja tikra gyventojų nauda; bet . . . tokios laisvės nėra ir tai yra svarbiausia priežastis, dėl kurios sauvaldymas labai maža naudos duoda. Zemstvų darbas eina po aštria priežiūra gubernatoriaus. Įstatymai reikalauja, kad tuli nusprendimai pavietinių ir gubernijinių kuopų butų užtvirtinti gubernatoriaus, o kaip kada — da-gi ministerio vidaus dalykų; toliaus, gubernatoriui įstatymai liepia prižiūrėti, idant zemstvų darbas nebutų priešingas viešpatystės įstatymams; ant galo, gubernatorius turi tiesą sulaukyti išpildymą tokių nusprendimų, kurie pagal jo nuomonę yra priešingi viešpatystės naudai arba reikalams vietinių gyventojų, ir apie tai jis turi duoti žinią ministeriui vidaus dalykų, kuris nusprendimą, gubernatoriaus sulaukytą, pristato išrišimui augštesnių viešpatystės įtaisų. Nesunku suprasti, juog tokia administracijos priežiūra neišpasakytai trukdo zemstvų darbą, ir tai parodo praktika ant kiekvieno žingsnio. Nės ką reiškia „nusprendimas, peržiangiantis įstatymus, priešingas viešpatystės arba vietinių gyventojų naudai“? Ant tokių prisakymų pasiremiant, galima sulaukyti neapsakomą daugybę zemstvų nusprendimų; įstatymų yra labai daug ir jie ne visi aiškus, pertai vienas žmogus gali suprasti juos vienaip, kitas — kitaip, o katras turės teisybę, tai nė Saliamonas nepasakytų; teip-gi visaip galima suprasti, kas yra priešinga, ar ne, viešpatystės arba vietinių gyventojų naudai; vienas gubernatorius, sakysim, iš-randa, juog priešinga yra viešpatystės naudai rankioti žinios apie stovį žmonių apšvietimo, kitas gubernatorius sako, juog priešinga butų vietinių gyventojų reikalams, jeigu uždrausta butų plakti ukininkus rykštėmis; trečias abejoja, galima, ar ne, garsiai skaityti laikraštį arba knygas knygyne ar kitoj vietoj, zemstvosi užlaikomoj, ir tt. Ir supratimas įstatymų, ir numanymas naudos, visatinės ar

kokios vietos gyventojų, priguli nuo valdininkų norų, apšvietimo, nuo jų doriskų principų ir išmanymų apie tai, kas yra valdžia ir visuomenė, kokias pareigas turi valdžios dėvėjai ir kokios tiesos priguli visuomenei. Jei atsimisime, kad Rusijoj visuomenė neturi balso, kad viskas yra daroma pagal ypatingai suprantamus reikalavimus absoliutiškai-monarchiškos viešpatystės, tai nė kiek neabejosime, juog zemstvų darbas visiškai priguli nuo vėjo, koks pučia administracijoj ir augštesnėse viešpatystės sferose.

Zemstvosi šiaur-vakariniam krašte netik nebus pastatytos į geresnes sąlygas, bet da labiaus bus sumažinta jų laisvė; tai galima tikrai sakyti dėlto, kad visa valdymo sistema tame krašte, net smulkiausiuose mažžiuose, parodo, juog vyriausybei rupi čia ne žmonių materijališka ir dvasiška gerovė, ne pagaminimas sąlygų, duodančių gyvenimui eiti tikru keliu visatinės naudos, bet nuodugninis išnaikinimas laisvės, kurios vietą turi užimti administracijos galybė, ir užstelbimas visų šaltinių žmonių turto ir dvasiško brendimo. Patekusios į spaudą žinios apie vyriausybės užmanymą liudina, juog zemstvose šiaur-vakarinio krašto bus padaryta keletas atmainų sulyginamai su tikromsios rusiškoms gubernijoms, ir tai tokių atmainų, kurios sauvaldymui visiškai nepritinka ir kartais daro iš jo ypatingą biurokatišką sistemą. Teip, užmanymas atmeta pavietines zemstvosi kuopas ir siulo įvesti tik gubernijines kuopas. Atmaina, tarytum, yra nedidelė, bet ištikrųjų ji labai svarbi. Sauvaldymas yra juo geresnis ir naudingesnis, juo mažesnį skrytį apima ju organai; ne vis tiek, visą guberniją apima delegatų kuopa, kaip sauvaldymo organas, ar tik vieną pavietį arba kokią kitą gubernijos dalį. Ant mažesnės teritorijos, paskirtos delegatų kuopai, darbas yra geriaus atliekamas, nės delegatai geriaus supranta savo aplinkinės vietos reikalus; beto, kaip praktika parodo, darbas ir sparčiaus eina, jei dėl kiekvieno vietinio reikalo nereikia klausiti vyriausios įtaisos, užverstos ko-yvairiausiai reikalais. Ko-tankiausiai išsiskirščius sauvaldymo organams daugiaus žmonių gali pildyti delegatų pareigas ir pertai labiaus gali platintis ir bręsti supratimas viešų dalykų; maža tai, ir tie gyventojai, kurie nepatenka į delegatus, pripranta interesuotis ir rupintis viešais reikalais, jei po jų akių yra ap-svarstoma ir atliekama daugelis reikalų paviečio, valsčiaus ir tt. Juo didesnis išsiskirstymas įtaisų iš delegatų nuo gyventojų vietiniams reikalams vesti yra tikriausias kelias gerai politiškai sistemai įtaisyti.

Kaipo antrą užmanymo ypatybę paminėsimė tai, kad gubernijinės „upravos“ šanariai bus ne renkami, kaip rusiškose gubernijose, bet vyriausybės skiriami. Ir šita atmaina yra labai svarbi. Šiaur-vakariniame krašte, kaip žinoma, vyriausybė skiria činovnikus tik tai rusus ir pravoslavus, katalikams-gi tenka, ir tai su dideliu vargu, vietos tik pusiauaukajuančių raštininkėlių. Todėl upravų šanariai bus arba rusai, atsibastę iš vidurinių gubernijų, kuriems visiškai nerupės reikalai musų krašto, arba rusai, išperėti tam pačiam šiaur-vakariniame krašte tų činovnikų, kurių draugus net Muravjov'as gražino atgal į Rusiją pilnais vagonais. Tai-gi, zemstvos da padidjis skaitlių vietų rusifikatoriams ir plėsi-kams pinigų nuo nelaimingų gyventojų. Ant galo, laikraščiuose buvo minėta da viena ypatybė užmanomų zemstvų. Pagal užmanymą kuratoriai ir inspektoriai mokyklų, zemstvų užlaikomų, busė teip-gi ne renkami, bet vyriausybės skiriami. Tai-gi, zemstvos steigs mokyklas, duos pinigus joms užlaikyti, mokinimas-gi ir doriškas auginimas jaunuomenės mokyklose prigulės nuo vyriausybės činovnikų.

Minėtos užmanymo ypatybės parodo, kokio rango bus įstatymai apie zemstvas šiaur-vakariniame krašte; nebus tai įstatymai, kurie šauktų gyventojus į tikrą visuomenišką darbą, netrukdomą pusaklių administracijos činovnikų; neprašvis dabartinis tamsus visuomenės gyvenimas, kuriame bausis daugumas žmonių tik savo reikalais tesirupina ir nieko neišmano apie viešus dalykus; ne, tai bus įstatymai, kurie į dabartinę biurokatišką valdymo sistemą įspraus tik mažą skaitlių delegatų nuo vietinių gyventojų ir toki margai nurezgentą įtaisų tinklą pavadijs sistema vietinio sauvaldymo.

J.

Apšvietimas ir tautos turtingumas.

(Užbaiga.)

Da daugiau pasikėlė pramonės. Niekas dabar teip neparodo pramonių ėjimą šalyje, kaip dirbimas geležies. Ne anksčiaus, kaip 1878 metuose, visos geležies, dirbamos visam sviete, ant Anglijos dalies išpuolė 45 %, ant Amerikos-gi tik tai 16 %, tai-gi Amerikoje buvo dirbama tris kartus mažiaus geležies, nekaip Anglijoj. 1890 metuose Amerikoje buvo išdirbta daug daugiau geležies, nekaip Anglijoj, butent 10 mil. tonų, arba apie 600 mil. pudų, — tai-gi per dešimtį metų dirbimas paliko trigubai didesnis; plieno išdirbta 4½ mil. tonų, keturis kartus daugiau, nekaip 1880 metuose. Idant šitų skaitlių svarbumas butų aiškus, pakanka pasakyti, juog Rusioj 1889 metuose išdirbta 26 mil. pudų geležies. Amerikoje vartojimas

geležies išneša į 300 svarų ant žmogaus, Anglijoj-gi, Francuzioj, Vokietioj ir Belgioj 175 svarai, kitose-gi šalise tik tai 11 svarų ant žmogaus. Kitose pramonių šakose matyti toks jau didelis kilimas. Vertybė visų manufakturinių dirbinių išnešė pagal 1890 metų ceną 8600 mil. doliarų, 1880-gi metuose ji nesiekė augščiaus 5300 mil. doliarų; tai-gi pasididino beveik ant 65 %. Bovelinių dirbinių vertybė per dešimtį metų pakilo ant 175 %. Bet įstabiausias yra išaugimas elektros pramonės. 1880 metuose ji buvo da ką-tik užsimezgas, dabar-gi visokios elektrinės prietaisos, pramonėse vartojamos, neskaitant telegrafų ir telefonų, yra vertos apie 563 mil. doliarų, t. y. 1000 mil. rublių su viršum.

Europos šalys, matydamos tokį smarkų augimą visų pramonių Amerikoje, beveik pradeda pesimistiškai žiurėti į ateitį. Per du tukstančiu su viršum metų Europos kultura buvo pirmutinė visam sviete; dabar-gi su baimė yra laukiama valanda, kada Amerika aplenks senąją Europą svarbiausiose pramonių šakose. Vienas vokiečių publicistas liudnai pasakė: „Kultura, kaip saulė, sukasi iš rytų į vakarus. Per Babiloną, Atenus ir Rymą ji perėjo į Londoną ir Paryžių, dabar-gi per Atlantiką slenka į Nju-Jorką ir Čikagą.“ Paroda Čikagoje duos, turbūt, da daugiau priežasčių tokiems liudnims prilyginimams daryti.

Nuo ko-gi priguli toks smarkus pramonių ir turtingumo augimas? Tai daro ne kokios nors itin duosnios žemės ar klimato ypatybės, nės Amerikoje, vidutiniai imant, javai uždera trigubai mažiaus, nekaip, sakysim, Anglijoj; ne gyventojų ypatybės, nės Amerikoje gyvena žmonės tos pačios europinės veislės, vaikai ir anukai išėivių iš Europos; ne per virš didelis daugumas kapitalų, kurių ir negalėjo per daug susirinkti, nės Amerikos amžius yra neilgokas; ne darbininkų daugybė, kurios, kaip žinoma, ir nėra Amerikoje, nės čia už darbą yra mokama daugiau, kaip visose kitose šalise; ne, ne šitoms paprastomis priežastimis galima išaiskinti negirdėtą ekonomišką Amerikos progresą. Pagal žinovų nuomonę, per vienintelę, arba bent pamatinę priežastį, reikia pripažinti neišpasakytai platų sunaudojimą Amerikoje prigimimo spēkų žmogaus reikalams. Amerikietis visur, kur tik galima, traukia į darbą prigimimo spēkas, ir daro tai su retu drąsumu ir nuovoklumu. Tenai bepaliovos yra pramonos naujos mašinos ir perdaromos senosios, ir netik yra pramonos, bet ir tuojaus praktikoje vartojamos, kitos-gi šalys da tik pradeda bandyti šitas naujienas. Technikos išaugimas ir vartojimas mašinų daro darbą Amerikoje tokį

našų, kaip nė vienoj Europos šalyje, pertai darbadaviai gali mokėti darbininkams dideles algas. Štai koks skirtumas yra tarp darbo francuzų ir amerikiečių darbininkų. Nesenei vienas statistikas francuzas (Languet) išskaitė, juog Francuzijoj vienas darbininkas, imant vidutiniai visas industrijos šakas, per metus padaro ant 4440 frankų, Amerikoje-gi — ant 10 194 frankų, nors amerikiečiai, vidutiniai imant, kasdieną dirba trimis valandomis mažias, nekaip francuzai. Tikroji priežastis Amerikos konkurencijos, spaudžiančios Europos žemdirbystę, yra, pagal profesorių Vilkens'ą, ne teip daugumas laisvos žemės ir geros vežimo sąlygos, kaip neišpasakytai gyvas ir gudrus intelektualiskas krutėjimas, viešpataujantis Amerikoje visose darbo šakose. „Amerikoje daugiau, nekaip kur kitur, mokslas yra suverstas tautos ukiui tarnauti. Mokslas Amerikoje, aiškiai suprasdamas savo užduotį, stengiasi paversti savo tyrinėjimus į bendrą turtą. Toks didis intelektualiskas krutėjimas, toks proto ir rankų susidėjimas į darbą neturi nieko lygaus sau Europos ukyje, kuris trokšta, slėgiamas karisčių įtaisymų. Europos viešpatystėms rupi vien tik ištraukti iš žmonių kuodaugiausia mokesčių apšarvuotai sądora prilaikyti, žemdirbystei-gi pagerinti ir jos progresui kelti jos neturi ištekliaus.“

Kreipdamiesi į Rusiją, pasijuntame, tarytum, visai kitam sviete. Augščiaus minėtose viešpatystėse į mokyklas eina beveik visi vaikai nuo 7 iki 14 metų amžiaus, Rusijoj-gi — vargu šešta dalis jų. 1886 metuose, pagal centrališko statistikos komiteto žinias, 50 gubernijose Europos Rusijoj buvo 39 000 mokyklų, kuriose mokinosi 1 570 000 vaikų ir 455 000 mergaičių; tai-gi išvisi mokinosi 2 025 000. Kadangi tuose metuose 50 gubernijose buvo apie 82 mil. gyventojų, tai ant 1000 gyventojų išpuola apie 25 mokintiniai pradedamųjų mokyklų. Jei nuo 7 iki 14 metų amžiaus priimsime 18% visų gyventojų, tai minėtas skaitlius pradedamųjų mokyklų mokintinių išneš nuo $\frac{1}{6}$ iki $\frac{1}{7}$ daliai vaikų, kurie pagal amžių turėtų mokintis mokyklose. Beto, mokyklų statistikoje krinta į akį labai nelygus skaitlius vaikų ir mergaičių mokyklose; mergaičių mokinas mokyklose trigubai mažias, nekaip vaikų. Mokslo metų vaikų eina į mokyklas beveik penkta dalis, mergaičių-gi skaitlius prieina iki penkioliktos dalies. Bet šitie prilyginamieji skaitliai yra tik vidutiniai, ir atskirose vietose pasitaiko nukrypimas nuo jų. Rusijoj yra ne maža gubernijų, kur mergaičių mokinas mokyklose dešimts kartų mažias, nekaip vaikų. Prie tokių gubernijų priguli Minsko, Vilniaus, Vi-

tebsko ir k. Da-gi Maskvos pavietyje mokyklose mokinasi šiek-tiek daugiau, nekaip trečia dalis visų vaikų mokslo metų. Toks menkas išsiplėtimas mokyklų dalyko bus visai suprantamas, jei atsimisime, kaip maža Rusijoj yra išleidžiama ant pradedamojo mokinimo reikalų. Iš viešpatystės biudžeto 1892 metuose buvo paskirta užlaikymui pavietinių, miestų ir sodžių mokyklų, teip-gi mokintojų institutų ir seminarijų apie 5 mil. rublių. Beto, zemstvos, pagal žinias vidurio devintos dešimties metų, išleidžia ant tų pačių dalykų apie 4 mil., tiek pat duoda miestai ir sodžių draugystės (valsčiai). Tokiu budu, išviso išleidžiama ant pradedamojo mokinimo apie 13 mil. rublių. Šita suma išneša, vidutiniai imant, 17 kap. ant vieno gyventojų Europos Rusijos, Amerikoje-gi ant mokyklų yra išleidžiama, vidutiniai imant, 4 r. 65 k. ant žmogaus, Anglijoj — 3 rub., Francuzijoj — apie 2 rub. Bet ir tas pats menkas skaitlius mokyklų Rusijoj yra užlaikomas labai šykščiai. Anglijoj, pavyzdžiui imant, ant mokintinio vidutiniai išneša 2 svarų sterlingų arba apie 20 rub., Amerikoje — 10 doliarų, t. y. teip-gi apie 20 rub., Francuzijoj — 25 frankai, arba 10 rub., Rusijoj-gi pagal augščiaus minėtas žinias, ant mokintinio išneša 6 rub. 50 kap. per metus. Amerikoje mokintojas vidutiniai gauna 1000 rub. su viršum algos ant metų, Rusijoj-gi, pagal žinias pabaigos aštuntos dešimties metų, 15% mokintojų gaudavo algos mažias kaip 100 rub. ant metų, 40% -gi nuo 100 iki 200 rub.

Teip mažai išleidžiant ant apšvietimo, nėra ką ir stebėtis, kad Rusijoj begalo daug žmonių nemoka nė skaityti, nė rašyti. Tikros žinios apie skaitlių mokančių rašyti ir skaityti yra tik tulose gubernijose ir paviečiuose, kur zemstvos padarė pokieminį surašą. Pasirodo, kad net apšviečiausiose gubernijose yra neišpasakytai daug bemokslų žmonių. Teip antai, tarp ukininkų Maskvos gubernijos, pagal 1883 metų surašą, vyrų, mokančių skaityti ir rašyti, buvo išviso 27%, moterų-gi — 5%. Tvero gubernijoj 1878 metuose vyrų, mokančių skaityti ir rašyti, buvo tik 17%, moterų-gi — mažias kaip 2%. Da-gi sostamiesčiuose, kurie paprastai yra laikomi per apšvietimo centrus, bemokslų procentas yra neišpasakytai didelis. Maskvoje, pagal 1882 metų surašą, nemokančių rašyti ir skaityti vyrų buvo 43%, moterų-gi 61%. Jei, neturėdami tikrų žinių, imsime spėjamas ženklus, iš kurių statistika pataria naudotis apšvietimo išsiplatinimui spręsti, tai išvysime tokias-pat nesuraminančias pasekmes. Švecijoj ir Danijoj visai nepasitaiko bemokslų vyrų, einančių į kareivystę, Vokietijoj ir

Šveicarijose esti jų ne daugiau kaip 2%, Rusijoje-gi per 10 metų, nuo 1874 iki 1884 metų, pagal žinias, apskelbtas centrališko statistikos komiteto, buvo priimta į kareivius 77% vyrų, nemokėjusių skaityti ir rašyti.

Rusijoje nėra tokių žinių apie tautos pilną ir pramonių stovį, kokias randame Vakarų viešpatystėse. Bet pakanka ir žinių, kurias turi statistika, ir da labiau betarpių pastebėjimų aplinkinio gyvenimo, idant galima būtų pasitikrinti, juog pramonių ugis Rusijoje visai neatsako tam, ką augščiaus matėme minėtose viešpatystėse. Jei imsime žinias apie stovį svarbiausios ukio šakos, žemdirbystės, tai išvysime, juog per istisą eilę metų nežymu joje nėra kokio progreso. Teip, vidutinis užderėjimas duoninių javų, išskyrus sėklą, buvo nuo 1856 iki 1863 metų — 152 mil. četverčių; nuo 1870 iki 1877 metų — 179 mil. četverčių; nuo 1883 iki 1887 metų — 218 mil. četverčių. Prilyginami šituos skaitlius prie gyventojų skaitliaus rasime, juog nuo 1870 iki 1874 metų grynas užderėjimas duoninių javų (išskyrus sėklą) vidutiniai išnešė 2,64 četverčių ant žmogaus, nuo 1875 iki 1879 metų — 2,50 četverčių, nuo 1883 iki 1887 metų — 2,69 četverčių. Tai-gi, prilyginamai prie gyventojų skaitliaus, duoninių javų užderėjimas per dvidešimtį beveik metų visai nepersimainė. Gyvuolių auginimas nors išviso dauginasi, bet prilyginamai prie gyventojų skaitliaus mažinasi. Teip, jei Europos Rusijoje paimsime arklių ir raguotų gyvuolių sumą, neraguotus-gi gyvuolius užstosime raguotais, skaitydami 10 neraguotų už vieną galvą raguoto, tai gausime štai kokius skaitlius gyvuolių: 1851 metuose 44,8 mil., 1864 metuose — 45,8 mil., 1876 metuose — 46,9 mil., 1883 metuose — 50,9 mil., 1888 metuose — 54,7 mil. Prilyginami šituos skaitlius prie gyventojų (kurių tuose pačiuose metuose Europos Rusijoje buvo — 51 mil. žmonių, 61,4 mil., 71,1 mil., 78,6 mil., 85,4 mil.), gausime vidutiniai ant 100 žmonių sekančius skaitlius gyvuolių: 1857 metuose — 87,8 gyvuolių, 1864 metuose — 74,6 gyv., 1876 metuose — 68,5 gyv., 1883 metuose — 64,7 gyv., 1888 metuose — 64 gyv. — Tokį pat menką progresą matome kalninėje pramonėje. 1872 metuose geležies iškasta 16 mil. pudų, 1881 metuose — 18 mil. pudų, 1890 metuose — 26 mil. pudų; špižo liejimas pakilo nuo 1872 iki 1890 metų nuo 24 mil. pudų iki 54 mil. pudų; gana daug pakilo tiktai gazo (kerosino) ir akmeninių anglių dirbimas. Fabriku pramonėse, kuriose 1871 metuose buvo 19000 fabriku ir 500000 darbininkų ir dirbimas išnešė 500 mil. rublių, pagal 1879 metų žinias buvo 26000 fabriku ir 711000 darbininkų, dirbimo-gi vertė išnešė

1103 mil. rublių; 1887 metuose fabrikose dirbo 875000 darbininkų. Tiesa, tai yra gana greitas augimas fabriku pramoniu, bet, vis tiek, jam toli šaukia iki to, ką augščiaus matėme Vakarų viešpatystėse. Beto, nežiurint da-gi skaitlių, pakanka tik aplinkui apsidairyti, idant galima būtų pasitikrinti, kaip mažai yra sunaudojami Rusijoje prigimimo turtais. Ties pačia Maskva galima matyti nedirbamus laukus, menkus gyvuolius, senoviškus ukio padarus, seniasias laukų sistemas. Darbštus Maskvos gubernijos gyventojai, iš senovės įpratę pasipildyti menką iš žemės uždarbį naminiiais amatais, iš skuros lenda belaikydami konkurenciją fabrikinu daiktų, Rusijoje ir užsieniuose padarytu, vien tik dėlto, kad nėra iškur ateiti pas juos žinioms apie geresnius dirbimo įrankius ir budą. Net fabrikose tankiai galima matyti senovišką dirbimo budą ir tai dėlto, kad per didelius muitus negali kaip reikiant konkuruoti svetimi fabrikantai. Rusijos pramoniu nusilikimas apsirėiskia neišpasakytam darbų vienodume, pastebimame didesnėje Rusijos dalyje. Pervažiuokie skersai ir išilgai kokią-nors tyrumų guberniją ir nieko nematysi, kaip tik laukų darbus. Neparangumą ir stoką prasimanumo parodo pats pramoniu išsiskirstymas. Dabar, kada visur yra vartojami mechaniški judinčiai, Rusijoje pramonės yra susirinkusios tokiose vietose, kuriose kuras branginamas beveik kaip auksas, ir, atbulai, jų visai nėra tokiose apygardose, kaip Dono šalis, kur yra neišsemiami mineralų turtais, derlinga žemė ir daugybė triobomų medegos. Pramonėms teip nenaturališkai išsiskirsčius, daugybė žalių produktų, kaip antai: taukai, vilnos, skuros ir k., reikia gabenti perdirbti iš pietinės Rusijos už tukstančių verstų į žiemius, paskui-gi vėl vežti į pietus padarytus iš jų daiktus: žvakes, muilą, apsiavimą, vilnonius audinius ir tt.

Žinoma, ne maža yra priežasčių, trukdančių Rusijos ekonomišką augimą, bet prie jų pirmiausia reikia priskaityti neišpasakytai menką apšvietimo išsiplatinimą, kurioo Rusija teip žymiai skiriasi nuo visų šiek-tiek kulturiškų šalių. Kaip gali ateiti į galvą ukininkui, arba sodžiaus amatininkui, Rusijoje mintis apie kokį-nors pagerinimą, jeigu jiems yra neprieinamas svarbiausias įrankis idėjoms platinti — mokslas? Ukininkas, senovės papratimuose nuklimpęs, vergiškai seka aplinkinio gyvenimo sąlygas ir šaltai žiuri, kaip mets į metą mažiaus uždera javai, iš rankų sprūsta paprastieji uždabiai, mažinasi prekiai dirbamų jo daiktų. Nė į galvą jam neateina, juog kaip kada už kelių žingsnių nuo jo yra naujas, naudingas darbo suvartojimas, juog menkas pagerinimas arko arba išdir-

bimo dirvos galėtų ant pusės padidinti javų užderėjimą ir tt.

Rusijoje perdaug tankiai rodo ant negerų sąlygų visuomenės gyvenimo, kaip ant priešasties ekonomiško nesisekimo. Žinoma, šitos sąlygos yra svarbios, bet kas gali permaintyti jas, jei ne patys žmonės, kurie kenčia nuo jų. Jei apšvietimas nepagimdys žmonėse reikalingumo geresnio gyvenimo ir neparodys irankių tokiam gyvenimui įsitaisyti, tai šimtai metų gali nuplaukti be kokių permainų. Dauguma skęs varguose, mažuma-gi, norėdama daugumos likimą pagerinti, nenaudingai mėtys savo pajiegas ir turtus, sąlygos-gi nė kiek geresnės nepaliks. Idant dori darbai geresniųjų žmonių rastų sau parengtą dirvą, apšvietimas, nors ir žemiausio laipsnio, turi šiek-tiek papurtyti prigimtą proto neparangumą ir pagimdyti reikalingumą geresnio gyvenimo. Nereikia užmiršti, juog vienintelis įnagis neturtus naikinti yra padidinimas darbo našumo, tam-gi tikriausias kelias — mokslas ir apšvietimas. Vertė *Jonaitis*.

Piešinys.

(Užbaiga.)

III. Motina.

— Tik žiurėkite, nepameskite maišelio! — šaukė Žiburienė, užkeldama paskui juos vartus, o balsas jos skambėjo teip linksmai, lyg norėdamas išreikšti: esmi laimingiausia šios pasaulės moteris. Ar-gi galėjo jausti kitaip širdis tos motinos, kuri tikėjo, juog jai pavyko savo vaikams atkelti laimės vartus.

Ant rytdienos namole pagrįžęs Žiburis rupestingai tarė žmonai:

— Na, nuvežiau, bet kaip bus toliau?

— Padės mums Dievas! — atremė jam tvirtu balsu pati. — Jug Žimontienė už kvatierą nieko nereikalavo?

— Ne, nieko; ir jos sunus prižadėjo, kaip jau nuo giminių, pigiau už mokinimą parokuoti.

— Dieve jiems atlygink šimteriopai, ką jie mūsų vaikam daro. Geri žmonės — tarė vėl Žiburienė.

— Vis-gi sunku bus su valgio pristatymu — atsiliepė patylėjęs ukininkas — Jug kiekvieną nedėlią reiks jiems nuvežti. Kaip arkliai bus neužimti, tada bepigu, bet darbymetyje sunku bus juos atitraukti nuo darbo.

— Tik tuo nesirupink — prasijuokė linksmai šeimininkė ir, žiurėdama laime spindančiomis akimis į savo vyrą, tarė: — Kol mane kojos pakels, kol krutinėje kvapė nepritruks, tai mūsų vaikai turės viską laike. Kas tai yra tos dvi myli — bėgte perbėgsiu. Bet pasakyk teisybę, vyreli, ar nesidžiaugsi, jeigu

mūsų vaikeliams Dievas padės ir jiems nereiks teip sunkiai ant to kėsnio juodos duonos dirbti?

Ne žodžiais atsakė jai vyras, tik tokiu smagiu, smagiu šyptelėjimu, kursai, tarytum koks giedrus žiburėlis, apšvietė jo prieš laiką pasenusį, nuo sunkių darbų surauktą veidą.

Ilgus metus reikėjo Žiburieniė nešioti valgi savo vaikam. Bet kaip ji vieną sykį ištarė, teip ir darė. Užsimetusi sau ant nugaros sunkų maišą, prikimštą mėsos, ragaišių, duonos, varškės, rankoje laikydama kokių trijų gorių šotį su pienu, ėjo teip smagiai, tarytum jauniausia mergaitė prie šokio.

Kartais pavasaryje arba rudenyje, kada kojos iki blauzdų klimpdavo dumbuose, užmatęs Žiburienę teip keliaujančią koks kaimynas, net nusisipjaudavo.

— Velnias duoda sveikatą tai bobai! — tardavo, į ją žiurėdamas ir, tarytum, nenorėdamas savo akim tikėti: — ant tokio kelio ir arklys prisivarytų, o jai nieko!

Bet užsipelnė ta motina už pasisventimą kuodidžiausia meilę savo vaikų! Kitaip da negalėdami jai atpildyti, išmokino ją rašyti, idant, jiems išvažiavus į universitetą, galėtų susirašinėti.

Dienos, kuriose Žiburienė sulaukdavo raštus nuo savo sunų, buvo jai kuodidžiausios šventės. Negrįždavo jau dabar jos vaikučiai pas ją nė ant švenčių, nė ant vakacijų, tai nors ta popiera pradžiugindavo motinos širdį. Gyvenimas liko jai dabar da sunkesnis, nės tuoj po vaikų išvažiavimo į tolymus kraštus pasimirė vyras. Dabar rupeščiai apie ukę ir skolas neduodavo jau gerokai pasenusiai Žiburieniė nė atsikvėpti nuo darbo. Liusti neturėjo laiko ta darbšti žmona, vienok kartais budavo jai labai sunku ant širdies. Su ašaromis akise tardavo ji tada katrai iš savo kaimynkų:

— Rasi vien tik sienos tų namų sulauks mūsų vaikelių. Man rodosi, kad ir man reiks atsigulti šaly vyro, kapuose, jų nesulaukus

Bet kitaip atsitiko. Į kokius aštuonis metus po išleidimo į universitetą sunų, sulaukė Žiburienė žinią nuo vyresniojo, kad jis atvažiuoja atsilankyti. Da-gi buvo paženklinta diena jo pribuvimo į Siaulius. Rašė jis da, vežąs su savim tiek pinigų, kad užteks visoms skoloms išmokėti ir suteikti jau ant visados savo motinai gyvenimą be rupeščių.

Žinoma, juog netiek pradžiugo motinos širdis iš prižadėtų turtų, kiek iš pamatymo savo vaiko.

— Bet koks jis dabar? — klausė ji savęs. — Turbut puikus ponaitis. Ar myli jis tik savo motiną, kaip seniau? Bet gal

jis atveža pinigus ir mes man juos, kaip kokiai ubagei? Na, palaukk, pamatysime! — tarė sau Žiburienė, tai juokdamasi, tai verk-dama, pati nežinodama, kas su ja darosi — teip apsvaigino ją sunaus raštas.

Atėjus paženklintai dienai, išvažiavo Žiburienė pati į Šiaulius sutikti sunų.

Prieš atėjimą trukio ant stacijos, kaip visuomet, didelis judėjimas. Žiburienė, nepripratusiai prie teip daug žmonių, net galva apsisuko. Bet štai krikkia trukis. Jau sušvilpė. Atužia vagonas vienas paskui kitą. Sumirgėjo akise Žiburienė.

— Kur-gi dabar ji atrasti? — klausė ji savęs ir nežinodama pati, iš kur drąsumą įgyjo, pradėjo stumtis pro minią prie vagonų, iš kur lipo ponai vienas už kitą puikesnis. Štai išgirdo ji šauksmą šaly savęs.

— Matute! motina mano!

Ir vienas iš tų puikių ponų, klupojo prie jos kelių, bučiavo jos juodas rankas, drebančias dabar iš didelio širdies sujudėjimo.

Tas pasisveikinimas tvėrė tik trumpą valandą, bet atkreipė ant savęs akis visos minios. Kiekvienam iš žiurinėlių į puikų ponaitį, klupojantį prieš moterį vargdienę, skurdu pasidarė. Tulas nusišluostė ašarą, staiga jo akise atsiradusią. O ar buvo ten nors viena motina, kurios širdyje nekrustelėjo klausymas: „Ar mano vaikas teip padarytų?“

Bet viskas šioje pasaulėje turi savo galą, tai ir džiangsmas pasimatymo po ilgu metų sunaus su motina turėjo ir-gi pasibaigti.

Už kelių dienų Žiburienė visiškai neišrodė teip, kad ji džiangtųsi.

Sunus jos pagrižęs į tėviškę, apskelbė jai tuoj, kad jis neturįs laiko ilgai viešėti ir tik atvažiavęs parduoti dubą ir motiną išvežti į Šiaulius gyventų.

— Aš tau pasamdysiu tarnaitę, ji turės tave prižiūrėti — tarė jis motinai. — Gyvėsi sau be kokių rupesčių! Kiekvieną mėnesį siųsiu aš tau pinigus. Jug pati matai, kad sveikata vis mažyn eina. Pati viso ko nebeaprupįsi, o iš svetimų mažą naudą. Ir mes busime ramesni, žinodami, tave mieste esant. Ar liga, ar teip kokia nelaimė atsitiktų, tai iš miesto vis greičiau ir mes gausime žinią, ir daktarai ant vietos.

Matyti buvo, juog Žiburienė suprato, kad sunus jai tik gerą nori ir kad jis labai išmintingai šneka, bet jai, ji pati turbut nežinojo kodėl, didei skurdu pasidarė ir atsi-drąsino užklausiti:

— Bet gal Jonas nenorėtų . . . gal Jonas panorės sugrižti į savo kraštą?

— Kam jam ta žemė? Ką jis čion darytų? — tarė Adomas mostelėjęs ranka ir nusišpsysojo, pažiūrėjęs į menkutes grintelės sienas.

Tas nusišpsysojimas ir rankos mostelėjimas uždarė galutinai lupas Žiburienėi. Tylėdama, su sausomis akimis žiūrėjo, kaip jos sunus viską pardavinėjo: ir gyvuolėlius, jos ranka išpenėtus, ir laukelius, prakaitu jos vyro aplaistytus, ir sodną, kuriam jos sunus, vaikais budami teip linksmai nusižadindavo, ir tas sienas, kurios matė teip daug laimės iš jų visų gyvenimo ir kurios girdėjo mirštančio jos vyro paskutinį atsidusėjimą. Visą, viską pavedė dabar jos sunus svetimiams, iš tolymo krašto atkeliavusiems žmonėms.

Niekas tarytum Žiburienėje nepersimainė, tik ji paliko tylesnė, kaip ir baikštesnė. Nemokėjo rasti apie ką šnekėti su tuo savo sunum, kurį teip neseni dar troško pamatyti ir su kuriuo seniau matyte nematomai lėkdavo valandos, dienos ir nedėlios. Ir sunus, matyti, neturėjo ką šnekėti su motina. Ir šneka jam nesisekė. Matyti, liežuvį jo pripratęs prie svetimų kalbų tik sunkiai tarė lietuviškus žodžius. Skubinosi jis kiek galėdamas su dubos pardavimu ir už mėnesio, nuo laiko savo atvažiavimo, rengėis jau keliauti atgal ir sykiu išvežti savo motiną į Šiaulius.

Atsisveikinti su jais atėjo beveik visas sodžius. Žiburienė vis tyli ir rami s'inko nuo vienos kertės savo namų į kitą, tarytum negalėdama su jomis persiskirti.

— Na, gana, važiuokime, — ištare Adomas — ir padėjo motinai lipti į ratus.

— Sudie! sudie! — šaukė sunaus linksmas balsas.

— Sudie! sudie! — šnabždėjo drebančios motinos lupos.

— Su Ponu Dievu! — sušnoko vienu balsu kaimynai. Kelių senelių akise matyti buvo ašaros ir teip pasibaigė atsisveikinimas.

Tuo beveik baigiasi ir visa apysaka. Žiburienė gerai aprupinta gyveno Šiauliuose, tik retkarčiais sulaukdama pas save vaikus. Kartais perslinkdavo penki ir daugiau metų, iki katras iš sunų atsimindavo atsilankyti pas motiną. Tie atsilankymai tverdavo visuomet tik trumpą valandą. Atvažiavę sunus dėjuodavo tik, kad jiems truksta laiko, kad jie ten tolymoje šalyje turėjo apieisti ir savo šeimyną ir reikalus ir pažįstamus, su kuriais jie teip gerai suteikia.

— Tik tu viena trauki dar mus į tą šalį, kuri mums jau suvis svetima, — tardavo jie motinai. Kartais mėgindavo jie prikalbinti motiną važiuoti pas juos gyventi, bet ta kiekvieną sykį su persigandimu akise atsakydavo:

— Judu žinota, kad niekas šioje pasaulėje nėra mano širdžiai teip brangus, kaip judu. Bet bijau visų tų svetimų žmonių, nemokėsiu prie jų priprasti. Leiskite man savo

kaulus padėti toje žemėje, kur savo amžių pergyvenau

Tardama tuos žodžius, apsipildavo kiekvieną sykį gaudžiomis ašaromis. Daugiau nieko nuo jos negalėjo išklausti nė sunus, nė artymesnės jos draugės-senelės, kurios dažnai iš sodžiaus atvažiuodavo aplankyti savo seną kaimynką. Nepatyrė niekas, ar ta motina jautėsi laiminga, teip viena begyvendama. Ar jos neišgudrintą protą nevargino klausymas, kodėl jos sunus nustojo mylėti visą tą, be ko ji gyventi nebenorėjo? Ar nepasigailėjo ji kartais visų tų vargų ir rūpesčių, kuriuos padėjo, vaikelius savo beaugindama, bemokin-dama? Ant tų klausimų atsakys rasi kada-nors kokiam dainiui žolynai, išaugę ant tos motinos kapų. Rasi pasakys dar jie, kodėl lietuviams mokslas atima meilę savo krašto? Kodėl palieka jiems neskanė ta duona, kuri išanga laukuose, jų tėvų prakaitu aplaisty-tuose?

Bilė.

Iš šiaurių padangės.

II.

Augščiau mes pavadinome romantikais tokius mūsų inteligentus, kurie neleidami į pamatinį perkratinėjimą tautiečių gyvenimo, pasikakina vientik jausmingu, širdingu atsi-liepimu ant Lietuvos linksmybių ar vargų. Jie tai gėrisi mylimąją mūsų lietuviška kalba, jie tai su noru primena šviesius atsitikimus mūsų praeitės ir atmindami drutina sau širdį. Bet negana jiems praeitės: ir šioje mūsų nelaimingoj dabartyje jie išranda šviesius ženklelius. Iš kiekvieno atsitikimo, iš kiekvieno net ir silpno žingsnio, į šviesesnę at-eitį padaryto, jie ryžosi ištraukti sau pas-pirtį, juog Lietuva nežusenti. Atsiranda kur nors saujelė tautiečių, pasirodo naujas laikraštėlis, ir romantikas jau ploja rankomis, jau bešaukia: „Ne! Lietuva nepražus! Nė rusai, nė vokiečiai jos neįveiks.“ Bet ši gaivinanti viltis, veikia užgimus, neilgai ir laikosi pas mūsų linksmuoli. Gana nupulti tam pačiam laikraščiu, gana keleto drąšių maskoliškų žodžių, paveizdan, kaip kokius iš-tarė p. Trockij, naujai paskirtas generalgubernatorius, į susirinkusius pas jį, ir mūsų ro-mantikas jau nosį nuleidžia, jau beaimanuoja: „Ne, vyrai, blogai mums, nieko mes jau neįveiksime.“

Tokį abejojimą, tokį nuolatinį lingavimą atsitinka užėti netik tarp žmonių, bet ir pa-čioj literaturoje: šiandien atsiunčia straipsnius vieni, ryt kiti, o poryt jau tretį. Tik keletą vyrų mes turime, kurie nuo pat pradžios kilimo varo savo darbą nenuilsdami. Iš kur-gi gema, sakysimė, tasai jaunuolių svyravimas, kame jo priežastis? Rodos, tikriausiu šaltiniu

lieka nesupratimas, kur Lietuva eina ir dē-lei ko ji dar teip eina. Toksai atsakymas kaip kam gal išsirodyti net užgaunančiu, nės, sako, kaip-gi galima varyti darbą, nepermanius pilnai siekio šio darbo, bet neabejoju, kad atsiras ir toki, kurie drąsiai prisipažis: mes varome, nės teip varosi. Sutraukti visus svarbiuosius klausimus judančios Lietuvos, surašioti ir nupinti iš jų vieną vainiką, kuris labiausiai pritiktų mūsų jaunai tėviškei Lie-tuvai, tai darbas nebekokis, o reikalaujantis daug spėkų ir pajėgų. Tokiam darbui reikia žolynai ir kvietkeles rankioti savo šalelėje, reikia savaip pinti, nepasinaudojant svetimą darbą, žodžiu, reikalinga įtyn lietuviška mintis. Šiandien-gi, prisižiūrėjęs į svetimšalius, kiekvienas piņa tai mūsų tėviškei sąvotiškus vai-nikus, dažniausiai išpeikdams ir išniekindams kitų darbą. Ir tikrai, ši nauja mūsų litera-tura, kuri vos tik kruta, kaip druta šakelė, užgauta vėjo, ši literatūra jau turi senus ir naujus klerikalus, turi radikalus, ir pade-besinius šviesuolius, turi socialistus, o gal ir anarchistus. Tikrai, čion esame turtingi: tai varguolei Lietuvai visoko stoka, tik vieno dalyko ji tur ikvaliai — tai partijų, arba tiesiog priešginių. Linksmo budo romantikas ir tame moka užmatyti šviesius žingsnius mūsų pirmuolystės. Jis kviečia mus pasi-žiūrėti ir užrubežį ir rodyte rodo, kaip ten netik ginčijasi, bet ir mušasi vadovai nesu-tinkančių tarp savęs partijų. „Ir kaip-gi čia nesiginčyti? ginčai — tai tiesa buvio, šaukia jis iškilmingai. Kad atsakyti ant šio klaus-y-mo, nors trumpiausiai sulygisime gyvenimą užrubežinių viešpatysčių su gyvenimu Lie-tuvos. Gyvenimas vakarinių tautų pašoko toli pirmyn, sulyginant su mums ir išdarby-stėje, ir pramonystėje ir apšvietime. Tavorinė arba kapitalinė ukė, išikerėjusi ten jau nuo seno laiko, pagamino turtingus piniguočius ir nustelbė minias darbininkų; turtai viešpatystės išsisklaidė visuomenėje visai nepolygiai kiekvienam sąnariui ir toksai skirtumas turtuose kaskart vis pasididina. Drauge su tokiu išsiskyrimu turtų pasidaro atskiri luomai žmonių, kurie matydami savo nelemtą ateitį pradeda svajoti, kaip ją pagerinti. Pasirodo, kad siekiai šių varguolių kas-link pagerinimo jų buvio visai nesutinka su siekiais piniguočio, netik nesutinka, bet stačiai vieni kitiems prieštarauja. Tarp darbininkų atsiranda žmo-nės, kurie, išparodę šaltinį jų vargų, drąsiai kviečia visus į kruvą kovoti prieš neteisębę, kad aną vargų šaltinį prašalinti. Čion atsi-randa ginčai, bet pamatu šių ginčų pasilieka ne kas kita, kaip patsai gyvenimas, kuris gimdo yvairiuose luomuose nesutinkančius reikalavimus.

Pas mus-gi šie ginčai rodo atsiranda nė tuo pačiu keliu. Be jokio abejojimo, ir mūsų visuomenėje, kuri užlaiko tą patį budą ukinkavimo, kaip ir visos vakarinės tautos, galima užtėmyti apsireiškiančius nesutikimus reikalavimų atskirų luomų. Bet kaip da silpni toki nesutikimai, kaip mažai da jie apsireiškę! Ukininkas ir jo bernas, šiuodu perstatytoju atskirų luomų, jeigu dažnai ir pasirieja, pasibara viens su kitu, bet vis-gi jie valgo ir geria už vieno stalo ir neretai, atsitikus puotai, drauge ir linksminasi. Kaslink dvaro darbininkų ordinarijos, tai nors jų gyvenimas yra tikrai daug vargingesnis, ne-kaip kur kitur, bet vis-gi bajorai ar ponai nesupranta savo luominio padėjimo, — kas duokim netrukdo pilno eksploiatavimo darbininkų — ir dažnai su tikra meile kystelia ten tarp jų knygutę. Netvirtiname šio visko stačiai, bet panašus prilygimai atskirų mūsų luomų duodasi užtėmyti, o tai vis ženklas, kad antagonizmai tarp atskirų luomų yra silpnai da apsireiškę.

Primšime da apie kitą šaltinį visokių priešginiavimų. Kunigai, sako, visai bedieviškai lupa augstas aukas nuo parapijonų, kunigai neužkenčia mokslo, nės juo žmogus šviesesnis, juo mažiau, sako, duodasi jiems prigauti. Gal tokių neišmanėlių kunigų ir yra, bet nereikia užmiršti ir apie tuos, kurie leidžia savo brolius arba tolesnius giminaicius netik į gimnaziją, bet ir į augštesnį mokslą. Kaip visur, teip ir tarp kunigų atsiranda gerų ir niekingų žmonių ir apie visą kunigiją kitaip negalima pasakyti, kaip tik, kad ten yra visokių žmonių, lygiai, kaip tarp inteligentų, ukininkų ir tt. Kunigai savaip gano savo avelės ir privalo ganyti, nės tai jų užduotis. Kaip jie gano, ant kokios žolės, tai klausymas jau kitas ir jeigu mes, inteligentai, išrasime skanesnę žolę, tai, žinia, avelės nubėgs nuo netikusios žolės. Svarbumas klausymo ne tame, kad nuvaryti, nustumti netikusį piemenį — tai būtų visai piemenišku darbu — o išrasti tą skanesnę žolę.

Bet jeigu luominiai antagonizmai nėra teip aiškiai pas mus apsireiškę, tai iškur-gi atsiranda ši Kaino ugnelė, ši neapykanta vienu prieš kitus, kurią tenka matyti mūsų literaturoje? Ar nepasigauname tik mes tos ugnelės iškur nors, kitur, o ne iš savo tėviškės? Turime prispažinti, kad daug jos buvo paimta iš svetimų šalių, kad su šia ugnele mes užsikretėm, išbėgę svetur, į kitas padanges.

Jokia liga nėra teip užsikriačiama, kaip liga jieskotojų naujų nuomonių, šviesesnių idėjų. Prie naujų idėjų, tarsi prie jaunos mergelės, glaudžiasi visi jaunuoliai. Atsibudus Lietuvai, išpradžios jos sunus linksmi-

nosi prakalbėję lietuviškai ir skubino kelti kitus, kad ir nuo jų išgirsti tą gražią šneką. Bet ar verta vien tik dėlei to kelti, kad pasišnekėti? Ne, turėję atsirasti tuoj kiti siekiai, kuriuos ryžosi rodyti prakilnesni lietuviai. Lietuvoje nedaug kas buvo, mažai kas tesimatė per mažus langelius lietuviškų grinčių ir todėl inteligentai pradėjo kviesti juos į platesnę pasaulę, pradėjo rodyti paveikslus gyvenimo visos žmonijos. Teip atsirado radikalizmas, teip liko praminti pas mus pirmi žingsniai sociališko mokslo. Nesant medegai ir turtams tėvynėje, prisėjo iš kitur skolinti, iš kitur semti. Ant lietuviškos dirvos nesimatė šviesos, kuri būtų galėjusi pritraukti jaunuolio širdį. Ant šios dirvos liko tik kunigai ir tamsus žmonės, pas mus, sako, ėjo tik vienas skutimas avelių . . . Nėr ką stebėtis, jeigu teip manant pirmyn žengianti mintis jieskojo kur kitur šviesesnių paveikslų. Šiuos naujus paveikslus suteikė jai augstas, materialistiškas apšvietimas, o paskui pagražino da juos klausymai socializmo. Išbėgti, apsidairyti po visą pasaulę buvo tai gal istoriškas reikalas mūsų kilimo, bet rodo dar jau laikas grįžti į savo pastogę ir pro savo langelį pasižiūrėti, koki pas mus klausymai, koki reikalai. Mums reikalingas savotiškas apsvarstymas visų reikalų ir klausimų, nės ikišiol mes vis mintame iš svetimos duonos. Tokiame nuolatiname skolinime esti mūsų gėda ir mūsų vargas. Mes nieko per visą bėgį savo kilimo nemokėjome sukurti, kas lygiai visiems tiktų, mes nepadarėme jokio darbo, kuris būtų pragarsėjęs visuose kaimuose. Kitos mažos ir persekiojamos tautos tveria sau tautiškas „maticas“, mantas, tveria šokių ar tokių susivienijimus, lietuviai-gi rodo yra primigę prie vienu tik vaidų. Tuls jaunikaitis, paragavęs šiek-tiek sociališkių idėjų, su pilnu pasikabinimu rašo pamokinius apie socialistų darbus užrubežyje ir aštriausiai kolioja visus piniguočius ar pasiturinčius. Tuls rašytojas, užgirdęs apie netikusį pasielgimą kokio ten kunigo, velka jau grynai radikališką sermėgą ir dergia visą luomą. Kodėl-gi nė dergti? darbas jug tai daug lengvesnis, negu koksai ten paliudijimas savo teisybės. Visi klausymai, kurie žmonijai rupi, tuomet tik įgys pas mus savo yvairią vertybę, kuomet jie liks surišti su lietuviška žeme, kuomet mes juos apvilksime su savo sermėga. Tuomet mes juos labiaus pamylėsime ir gal mokėsime geriaus ginti, negu kaip dabar giname. *J. Berželis.*

Pro domo sua.

Kiekvieni metai, galima sakyti, kiekviena diena didina skaitlių lietuvių, apleidžiančių

tėvyne, bėgančių nuo sunkių gyvenimo sąlygų savo krašte, nuo menko uždarbio.

Nekalbu aš čion apie tamsius sodiečius, kurie neturėjo kas jiems išaiškintų jų pareigas, kurių gyvenimo idealas negalėjo kilti augščiaui skanaus valgio, bet kalbu apie mūsų mokslo vyrus, taip vadinamus inteligentus.

Jiems mokslas turėjo atskleisti augščiausias žmonijos siekius. Jeigu ne kuno akimis, tai bent proto pajiegomis teko kiekvienam iš jų regėti didvyrių darbus, teko pasergėti istorijos takus, vedančius tautas prie laisvės, keliančius jas iš apmirimo, iš protiškos ir medegiškos vergystės.

Kiekvienas iš jų žinos, kaip pavadinti tokius tautos sąnarius, kurie, matydami savo tėvyne varguose skurstančią, kojomis mindžiojamą, atsitraukia, įieškodami svetimose padangėse lengvesnio pragyvenimo, egoistiškos laimės.

Žinau, kád jau ant amžių užmigdyta yra sąžinė daugumo iš tų, kurie bešerdami savo pilvus, gėrisi vien tik įgytais turtais ir kaip žuvys vandenyje plūduriuoja tarp svetimųjų. Bet man regisi, kad ir tarp jų atsiranda minkštesnio budo ypatos, kurių sąžinę nors retkarčiais suremia diegliai. Tokios ypatos, susitikusios su savo krašto žmonėmis, vis-gi artinasi prie jų, vis-gi girdis jų balse tarytum pasielgimas tėvynės, savo žmonių, savo kalbos. Girdisi tarytum ir slaptus sąžinės graužimai jų klausymuose, kurie lyg bijodami perdaug išsirtarti, skamba paprastai trumpai. „Kaip ten pas jus? Kas girdėti? Ar vis dar taip-pat tebeskurstate?“

Tiems tai paskutiniems atsakysiu žodžiais, išimtais iš atminties knygelės Kauno gubernijos už 1898 metus. Nors ta knyga mūsų prispaudėjų rašyta, nors matyti jų džiaugsmas, kad gali tokias žinias apie mus paleisti, bet ant savo nelaimės kiekvienas Lietuvos gyventojas teisingai žiūrįs į mūsų tamsuolių gyvenimą, turi pripažinti, kad ten tik gryna teisybė surašyta.

Nevargisų skaitytojas ilgu aprašymu, išrinksiu tik kelias eilutes, aiškiai papiešiančias mūsų brolaičių darbus.

Toliaus matome ant kiekvieno lapo sudo nusprendimų muštynes, peštynes ir visokias paleistuvystes . . . Pasigėrę žmonės ant atlaidų ir jomarkų griebiasi prie peilių, akmenų, išlaužo vienas kitam pirštus, skaldo galvas, nutraukia ausis, išpešinėja saujomis plaukus, kuriuos paskui į sudą nuneša parodyti, daužo vienas kitam galvas į žemę, lamdo keliais krutines, peiliais bado šonus, mindosi kojomis, vaišinasi kačergomis arba spragilais, leidinėjasi lazdomis ir visu kuo, kas jiems į rankas

pakliuva; vienu žodžiu nustoje išmanymo, draskosi it laukiniai žvėrys.*) — — —

Perkunas-dievaitis nebetrenkia! Lietuvos senovės dievai nutilo ant amžių. Lietuvos didvyrių kaulai trunyja kapuose! Nėra kam mušti priešų, kurie savo prispaudimu nuskindino mūsų žmones į tokią pragarišką tamsumą.

Kristaus mokslas liepia visus mylėti. Kryžiai, kurių išskleistos rankos turi tarytum prieglobstyje visą mūsų kraštą, neleidžia mums nė ant valandos užmiršti Tą, kursai liepė mums savo priešius mylėti.

— Kas-gi tie mūsų priešiai? Ar daug jų yra? Tepaaiškina nors truputį tuos klausymus sekas atsitikimas. — Lietuvis, pasiturįs ukinkas, kreipėsi kartą prie manęs, prašydamas lietuviškų knygų. Valandėlę pašnekėjusi, persitirkinau, kad žmogelis apsiskaitęs, šviesus. Sako turįs šesetą vaikų.

— Tai tur buti tamsta leisi juos ir toliau į mokslą? — užklausan.

— Gink Dieve! — atrėmė jis man.

Tokio atsakymo nelaukiau ir išgirdusi didei nusistebėjau. Todėl ėmiau aiškinti:

— Jug tamsta supranti, kaip mums šviesa reikalinga, budami tamsus mes nepasikelsime niekados . . .

Neduodamas pabaigti, ukinkas pertraukė:

— Nekalbėk man, tamsta, apie šviesą. Ar-gi mes nematome, kiek tėvų, nesigailėdami kruvino darbo, leido vaikus į mokslą. Ir kas iš to? Tėvai nusikankino, pavargo, vaikai-gi jei neišėjo į kunigus, tai išdumė paibelis žino kur. Gal jie kam nors ir šviečia?! Bet pas mus kaip buvo tamsu, taip ir pasiliko. Tik prie visų vargų prisidėjo dar tiek ištuštintų, nuplikusių dubų, kiek mūsų vaikų, mokslą išėjusių, šviečia mūsų prispaudėjams kur nors Sibijoje, arba kitoje kokioje lindyneje.

Graudu, bet tiesa

Tepasiekia tie žodžiai tuos, kuriuos neapkęsti neturime tiesos, bet kurie teipogi neturi tiesos skriausti savo tėvynės. *Bitė.*

Peržvalga raštų.

Žentas dėl parodos. Komedija I akte. Iš lenkiškos kalbos vertė Selimas. Shenandoah Pa., 1897 m.

Vertikui priderėjo atminti tos tiesos: 1. kad lietuviai, kalbėdami tarp savęs lietuviškai, turi būtina vartoti lietuvišką kalbą; 2. kad kiekviena kalba turi savo ypatingus išsireiškimus, kurie nesiduoda versti žodis į žodį, nėra kartais išėina visai ne ta prasmė, arba net suvis nieko neišėina. Jeigu da

*) Памятная книжка Ковенской губ. 1898 г. ларас 128.

vertikas nepergerai išsimiklinęs nė savo kalboje, nė toje, iš kurios verčia, tad išeina kartais kalbos baidyklės. Paliudijimų visiems minėtiems vertiko prasikaltimams randame pakaktinai Selimo vertime. Parodysiu nors įžymesnes vietas:

Kaip mamą myliu, kas man ten, jis jam gadina galvoje, bet tas ten jau nieko neženklina — lietuviai nesako, *juokų* į storus ir plonus nedalina, *pažinti skersai* nė išilgai nebando.

Selimas verčia žodis į žodį: *namus atidaryti* (vieton — svečius priiminėti), *aprubėžiuta* (vieton — tamsuolė, mažai mokinta), *dovanoju tau* (vieton — žinokis).

Kas tai yra: *per svečių ruimą?* arba *kas-žin kas toks darosi* (krutinėje)?

Toliau. *Dar ant dviejų bobutė dėjo.* Jeigu butų išversta gerai nors žodis į žodį: *dar bobutė ant dvejo burė*, tai butų nors suprantama, o šaip *horrendum!*

Atmindami, kad *tamista = tavo + mylista*, numansime, juogiai vartojimas in num. plur. *sveiki tamistos, pas tamistas* didei nenuoseklingas.

Žodis *dėl*, pradant nuo antgalvio, vartojamas klaidingai per visą komediją. (Žiur. gram. Kuršaičio § 1444, Schiekkopp'o § 129, Schleicher'o 286 pusl.)

Kadangi šita komedija, rodoma ant scenos, duoda išgirsti gyvą lietuvišką žodį, tai tegul vertikas kuoveikiausiai pertaiso savo darbą, o lietuviai tikrai bus dėkingi už pagerbimą prigimtos kalbos.

V. K.

„Rankvedis senoviškos istorijos.“

Pagal Fischerį, T. Gazeau ir kitus, parengė kun. A. M. Milukas. („Dirva“ Nr. 2.)

Ant derlingos Amerikos dirvos išdygo „Dirva“, naujas 3-mėnesinis laikraštis, kurs prižadėjo spaudinti „svarbesnius straipsnius, turinčius moksliską ir literatiską vertę: aprašymus, apysakas, rankius dainų, pasakų, moksliskus rankvedžius, tiksiančius lietuviškoms mokykloms (kada tos bus užvestos) ir tt.“ Užmanymas puikus, bet abejotinas daiktas, ar galės nauja redakcija panešti tokią našta; pranašaut nesinori, bet suradęs jau antrame Nr. paties redaktoriaus straipsnį: „Rankvedis senoviškos istorijos“, negali neabejoti.

Pagal „Dirvos“ prizadus, minimas „Rankvedis s. ist.“ turėtų būti mokslisku istorijos rankvedžiu; pasižiūrėkim, ar gali jis juo būti?

Pirmiausiai galima paklausti, kas mokšis iš to rankvedžio? Pirmus tris puslapius (3, 4, 5 pp.) skaitydamas, tari, kad tai pradinis istorijos rankvedis, nieko negirdėjusiems apie istorijos mokslą, bet ant 6 ir 7 pp. suklimpti tokiam žodžių ermideryj, — išskai-

tymas visokių tautų ir kalbų (neužmiršti tunguzai, samojedai, kalbos: kimbriska, velsiska, gadhaeliška, korniška etc.) — kad, pasigalėdamas busiančių mokintinių, atmeti kuogreičiausia pirmutinę savo mintį ir, pasirodo, neapsigauni, nės autorius ir toliau nesigaili vardų, vertų ir nevertų paminėjimo. Negana vardų: ant kiekvieno žingsnio atrandi daugybę barbarizmų be jokio paaiškinimo, ką reiškia tas, ar kitas žodis. Persitikrinęs, kad pradinis rankvedžiu „Rankvedis s. Ist.“ ne gali būti, sakiau sau, kad tas „Rankvedis s. Ist.“ gal tiks nors šiek-tiek jau mokantiems istoriją. Bet mokantis jau šiek-tiek istoriją, beskaitydamas „Rankvedį s. Ist.“, su pasistebėjimu turi užtėmyti, kad istorijos rankvedij nėra istorijos: pasakos be kurių trumpoj istorijoje galima apseiti, neužmirštos, o tarp tų pasakų įkišti faktai, tokiu budu, kad visiškai nieko nepaaiškina apie buvusias žilos senovės viešpatystes. Klaidingai aprašytų faktų ir-gi nemažai: rašant istoriją pagal kitus autorius, reikia išsirinkt atsakančius autorius, kokiais vargiai dabar kas pripažįs Fischerį arba Gazeau. Kad butų „Rankvedis s. Ist.“ parašytas kelioms dešimtims metų anksčiau, tai gal butų buvę galima priimti jį per rankvedį, bet dabar norintis ką pamokinti istorijos per daug turėtų drąsumo, mokindams pagal tą rankvedį, ir nieko neišmokintų: kaip nieko nežinojo, taip nieko ir nežinos, jeigu tik keletą vardų ir niekniekių. Nors trumpai nurodysiu nekurias vietas „Rankvedžio s. Ist.“, kad neužsipelnyt užmėtinėjimų, buk apskritai mes tik peikiame.

Tuoju nuo pirmo žodžio savo „Rankvedžio s. Ist.“ autorius tvirtina: „Istorija apsakomums viską, ką žmonės gyvendami ant žemės, padarė gero ar blogo“ p. 3. Tai tokią definiciją istorijos skaitytojui pakia autorius! Jeigu tuo tiktai istorija užsiimtu, tai tuscia tos visos istorijos: nevertėtų nė akių gadinti, nė galvos apsunkinti kokiais ten assiriečiais, chaldejiečiais, Mereuptahais, Nabuchadnezarais, Tigloth-Pilesarais, kurių vardus ištar-dams gali da sau liežuvį nusilaužti! Ir kad nors kokie geri karaliai but buvę! Bet kur tau! Pjovė žmones ir visaip naikino, kad per daug neprivistų, statė kokius ten didei navatnus kabančius sodus ir begalines piramidus, tikri mulkiai; buvo toks, padėkim, Faraonas Merenptah, kurs — kaip „Biblija gana aiškiai aprašo“ — užtraukė visokias nelaimes ant Aigipto žemės, nenorėdamas išleisti žydų, nors Dievas liepė išleisti; ir pabaigė gyvenimą savo, kaip mulkis: prigėrė mariose, besivydams žydus ir norėdamas nuo jų atimti turtus, kuriuos žydelties Dievas liepė pavogti nuo aigiptiečių, kaip aiškiai Biblija aprašo.

„Seniausioji tauta, apie kurią mokslinčiai siek tiek įstengė patirti, vadinosi ariais ir gyveno Irane, kur pagal apskritą nuomonę pirmi žmonės gyveno“ p. 4., „vėliau pasiekė (ariai) Europą, iš kur paskui persikėlė į Australiją ir Ameriką“ p. 5. Kaslink pirmos vietos užgyvenimo arių ir jų išsisklaistymo, tai bereikalo autorius tvirtina, kad tai apskrita nuomonė, nė pusę žodžio nepaminėjęs, juog yr ir kita nuomonė: kad ariai pirma gyveno Europoj (rytinėj) ir iš ten jau jų dalis pasidavė į pietryčius, Mažąją Aziją ir Indiją. Apie persikėlimą arių į Ameriką ir Australiją, turbūt, jau niekas dabar neapsims tvirtint, apart autoriaus „Rankvedžio s. Ist.“

Ant pusl. 6 autorius visas tautas apart minėtų arių, skiria į gimines: semitiškąją, chamitiškąją ir turaniškąją, bet visai nepaaiškina, kas tai per semitai ir chamitai; pats aiškiai jų neatskiria ir painioja: ant pusl. 6 assiriečiai-semitai, chaldejiečiai (aigiptiečiai ir-gi) — chamitai, o ant 33 pusl. assiriečiai ir chaldijiečiai pasirodo tos pacios giminės.

„Po sumaišymo žmonių kalbų ties Babilono bokštu, kaip minavoja Biblija, Mizraim, anot padavimo Chamo sunus, atsikraustė su savaisiais į Aigiptą ir praminė šalį pagal savo vardą Mizraim. Bet nerandama paminklų, patvirtinančių tą pasaką. Istorija žino tik Menesą, gal gana tolymą Mizraimo įpėdinį, kurs iškilęs ant kitų gyventojų apsigarsino viešpačiu ir savo įpėdinius paliko ant Aigipto sosto . . . Menes, pirmas Aigipto karalius, apie kurį yra šiekios tokios istoriškos žinios, gyvenęs 3000 metų prieš Kr. g., kiti-gi tvirtina jį viešpatavus ne seniau, kaip 2000 metų prieš Kristaus gimimą“ p. 8 ir 9. Dovanos skaitytojas už gana ilgą ištrauką, bet jinai, man ding, gana aiškiai patvirtina mano nuomonę apie „Rankvedį s. Ist.“ Čia ir sumaišymas kalbų ir minėjimas Biblijos, ir Mizraim, Chamo sunus, ir Babelio bokštas, ir praminimas Aigipto nuo vardo Mizraim, ir kaip atsirado pirmas karalius Menu! Ir tai sugrasta keliose eilutėse: o! ir mokinkis iš tokio rankvedžio! Da, ant galo pagalios, pasirodo, kad tai pasaka. Jeigu tai pasaka — tai kam pasakas grust į trumputę istoriją, ir da pasakas, kurios nieko nepaaiškina! Kaslink laiko gyvenimo Meneso, tai tiesiog autorius galėjo neminėti 2000 m. prieš Kr. g., nės niekniekiai išeina. Jug Aigipte viešpatavo 26 dinastijos? Tai per pusantro tukstančio metų paspėjo išnykti viena po kitai 26 karalių dinastijos? Kitaip da galima skaitlių vesti: žinoma, kad garsiausias XIX dinastijos Faraonas Ramzes II. (Sezostris Didysis) mirė 1230 m. Tokiu budu išeitų, kad kiekviena dinastija valdė apie 30 metų, tuo

tarpu žinoma, kad kiekvienoj dinastijoje buvo po kelis ar keliolika valdytojų, iš kurių nekurie valdė po kelias dešimtis metų.

„Gyventojai, kuriems iki gyvam kaului daėdė tas kraugeris Faraonas (Chufu arba Cheops)“ p. 10. Cheops — ne Faraonas, nės pirmas tą titulą priėmė 6-tas karalius XI dinastijos Antef V., o Cheops buvo iš IV. dinastijos. Kaslink daėdimo iki gyvam kaului ir kraujegerystės, tai teisybė Herodotas vadiną jį baisiu tironu ir bedieviu; bet iš surastų žinių apie Cheopsą pasirodo, kad visai bedieviu nebuvo: dievus garbino ir aukas jiems nešė; tironu, statydamas sau milžinišką piramidą, ir-gi nepasirodė: darbininkai noriai ėjo prie darbo, nės uždarbį iš to turėjo, ir da didžiavosi puikumu savo darbo.

Piramidos „liudyja apie išdidumą ir puikę aigiptiškų faraonų, užsimaniusiu pastatyti ne-nykstančius monumentus savo lavonams. Statė piramidas Aigipte Faraonai ir dėlto, kad sumažint greitai augantį skaitlių gyventojų, kurie tokiu budu žuvo po smugiais prižiūrėtojų ir sunkia našta uolų. — Teip tai apsejo su žmonėmis apšviesta ir mokinta tauta, nepažindama tikro Dievo ir tikros doros“, pusl. 11. Kokie baisus, paiki mulkiai tie Faraonai ir visa aigiptiečių „apšviesta ir mokinta tauta“! Garbė Dievui, kad mes tuomet ten negyvenom, nės menkai su mumis būtų buvę! Bet — pridėkim — autorius „Rankvedžio s. Ist.“ da labiau turi džiaugtis, nės su juo kuo blogiausiai būtų atsiėję: pagal aigiptiškus įstatymus už parašymą melagingų žinių nusidėjusiam abi ranki nukapodavo . . . Iš privestų eilučių išeina, kad autorius žino tautas be žmonių: mes-gi apie tokius dyvus, prisipažįstam, negirdėjome.

„Daug naudingesniu, o nemažiau garsiu darbu aigiptiečių tuo laiko buvo iškasimas ežero Moeris“ p. 11. Visai ne „to laiko“, nės tik buvo kalbėta apie Cheopsą ir piramidas, t. y. apie laikus IV. dinastijos, o didelis ežeras Moeris milžiniškais murais apmurytas tapo prie Faraono Amenemhat III. iš XII. dinastijos.

Ant p. 12 aprašo autorius, kaip Nitokris (VI. dinast.) viešpatavo, bet painioja istoriškus faktus su legendomis apie tą keralienę.

Ant 13 p. autorius aprašo kasžin kaip labirintą, rumą minėto Amenemhat III.; jeigu autorius norėjo jį aprašyti ir savo žodžiais nemokėjo, tai galėjo aprašyt žodžiais Herodoto, kurs jį pats matė ir puikiai aprašė. Labirintas turėjo 3000, o ne 1500 kambarių.

Aigiptas „turėjo pasiduot po valdžia Hyksosu, karalių-piemenu“ p. 13, toliaus ir-gi autorius rašo: „karaliai piemens“. Neišaiškinta vis-gi, kas tokie buvo tie Hyksosai su navat-

niais savo karaliais piemenimis. Nesunku-gi buvo pasakyt, kad tai užplaukė buvo barbariškos piemeniškos tautos, semitiškos veislės lygiai teip, kaip viduramžjy totoriai buvo užplaukę ant Europos; tokiu budu da skaitytas suprastų, kodėl žydams-semitams iš pradžios puikiai, o paskui menkai gyvenosi Aigipte, kaip aigiptiečiai atsigavo ir numetė hyksosų jungą.

Paskutinis iš hyksosų karalių iškėlė į augščiausių urėdą Juozapą, patrijarko Jokubo sunų ir pavedė žydu giminei šali vadinamą Gesse“ p. 14. Ar tai istoriskas faktas?

Ant p. 15. Dhutmesą III. vadina Dhutmetu II. ir jo karus painioja su karais jo tėvo ir sesers.

Ant pp. 16, 17, 18 ir 19 aprašytas viešpatavimas Ramzesio II. (Sezostris D.) ir keli žodžiai pasakyta apskritai apie XIX dinastiją, bet ant nelaimės Ramzesio II. ir kitų Faraonų XIX dinastijos prie jų, „anot priimtos dabar nuomonės“ painiojosi ir, ant galo pagalias, išėjo iš Aigipto žydeliai; per tai autorius nesigaili jiems visokių epitetų ir, ne bijodams augščiaū minėto aigiptiško įstatymo, visai iškraipo jų istoriją.

„Viešpataujant Faraonams XX dinastijos, Aigiptas kiek pakilo ypač prie Ramzesio III, kuris pagarsėjo savo pergalėjimais“ p. 19. Tiek tik paspėjo autorius „Rankvedžio s. Ist.“ pasakyt apie Ramzesą III! Menkoms pasakoms atrado vietos savo istorijoje, o apie viešpatavimą Ramzesio III. nieko nepasakė, nors prie jo atsitiko nemenkas daiktas; tautų persikėlimas; subyrėjo viešpatystės Mažosios Azijos, barbarai rengėsi jau išnaikint ir Aigiptą, bet aigiptiečiai bausiuose mušiuose ant marių ir sausos žemės atbloškė atgal barbarus ir paspėjo apgint savo tėvynę ir civilizaciją ne teip, kaip vėliau padarė rymiečiai prie kito tautų persikėlimo. (Toliaus tęsis.)

Kun. Jurgis Ambrožiejus Pabreža ir jo raštai. (1771—1849.)

Prie senesnių darbininkų, dirbusių ant lietuviškos dirvos, priguli ir kun. Pabreža, apie kurį, kiek atmenu, nieko da nebuvo rašyta, jeigu neskaityt paminėjimo jo pavardės raštuose apie Daukantą ir apskelbimo Amerikos laikraščiuose, kur paminėta, buk „Dirva“ rengiasi atspaudinti jo botaniką. Paduodu keletą žinių apie jį ir jo darbus.*)

Jurgis, sunus Jono, Pabreža gimė 15 sausio 1771 m. Pakuršėj apie Linkimus (Telsiu pav.)

*) Čia turiu išreikšt savo padėką ponni P., juog teikėsi suteikt man žinias apie kun. Pabrežą ir pavelyjo peržiūrėt užsilikusius jo raštus.

ir, tokiu budu, pagal vietą gimimo buvo S. Daukanto kaimynu; paėjo jis iš Žemaitijos bajorų ženkl „Juodvarnis“ („Slepowron“). Apie jo jaunystę ir žemesnius mokslus nieko nepasisekė patirti. Augščiausių mokslus ėjo garsiam Vilniaus universitete ant mediciniško fakulteto; universitete mokinosi, jau ne jaunu vyru budams, nės užsiliko žinia, kad, grįždams iš Vilniaus ant vakacijų namo, prityrė daug kliučių nuo Napoleono armijos (1812 m.). Tais pačiais metais, nepabaigęs daktariško mokslo, įstojo į Varnių seminariją.

Užsiliko žinia, buk, priėjęs seminarijoj iki išguldymo šv. Augustino mokslo apie kunigų pareigas, norėjęs išeit iš seminarijos ir apie tai pasisakęs seminarijos rektoriui; bet rektoriui pasisekė perkalbėt ir suturėt seminarijoj, ir tokiu budu, Jurgis Pabreža, pabaigęs Varnių seminarijoj mokslą, tapo kunigu.

Turėdams gerą iškalbą, kun. Pabreža apgarsėjo gražiais savo pamokslais, kuriuos skelbė po visokius Žemaitijos kampus, nės, budams kamendorium, daug vietų turėjo per eit, beskelbdams Dievo žodį, patekęs buvo ir pas užmarinius prūsų lietuvius (už Kurišgafo), pas „naujuosius katalikus“. Paskui prastojęs sveikata, pateko į Kartenų miestelį (Telsiu pav.), kaip altarista. Bet čion neilgai trukęs, perėjo į Krėtingos klioštorių, kur įstojo į bernardinus-zokoninkus po vardu Ambrožiejaus.

Ir į klioštorių patekęs, kun. Pabreža neturėjo atilsio; čia bernardinai paskyrė jį į mokintojus Krėtingos mokykloje, kuri tuomet buvo po zokoninku priežiura. Kokuose metuose tai atsitiko, nesužinojau, bet 1831 m. kun. Pabreža jau buvo mokintoju Krėtingos mokykloje. Darbo čia nemažai buvo, kaip galim spėt, nės tuomet mokinosi daugiau 300 mokintinių.*) Mokintoju čion kun. Pabreža buvo visą laiką, iki maskolių valdzia neatėmė tos mokyklos nuo kunigų-zokoninkų ir nebuvo paskirti svietiški mokintojai Dragota ir Mosevičius (1839 m.).

Budams klioštoriuj kun. Pabreža darbavosi ne vien mokykloje, bet turėjo nemažai užsiėmimo ir su augalais ir žolelėmis, kuriuos su didžiu išimylėjimu augino klioštoriaus sode. Kasmet nuo gegužės mėnesio jis, važinėdams po gimines ir pažįstamus, rinkinėjo visokias žoleles. Kaip matyt iš liekanų jo darbų, nekuriat retas žoles jis turėjo gavęs net iš botaniško Vilniaus sodo ir augino klioštoriaus sode. Budams dideliu žinovu ir mylėtoju

*) Dabar Krėtingoj vos 80 vaikų geria maskolišką raugalą po priegloba Katalymovo, kurs per 18 metų mokindams lietuvių vaikus, ne tiktai nemoka, bet ir nesupranta lietuviškai ir dar su tuo giriasi.

botanikos, jis daug buvo parašęs raštų apie botaniką (ir daktarystę); didelis botanikos rankraštis jau buvo prirengtas spaudai ir pinigai (1000 gollandiškų muštinių) ant to paskirti, bet mirtis (30/X 1849 m.) padarė galą ir rašytojui ir jo darbams: pinigai sunyko kunigo rankose, o rankraščiai ir-gi baigia nykti, po visur išmėtyti . . .

Kun. Pabreža palaidotas ant senųjų Krėtingos kapinių; ir dabar po kairei pusei kelelio, beveik pusiankelėj, einant nuo vartų į koplyčią, gali pamatyti apaugusį žolynais ir žolelėmis kapą, ant kurio stovi nedidelis, nukaltas iš akmens kryžius, su iškaltu lotynišku parašu; ant vienos pusės parašyta —

Praed. Ambrosius Pabrež,

ant kitos-gi

15 Jan. 1771. Vixit 79 an. Obiit 30 oct. 1849.

Tą akmeninį kryžių pastatė miręs nesenei gvardijonas Feliksas Rimkevičius.

Mirus kun. Pabrežai, su paliktais jo raštais Krėtingos zokoninkai apšėjo, kaip tikri barbarai: sunaikino, išdalino, išmėtė. Kadangi daugiausia buvo rašyta apie gydymą, tai tik dalis rankraščių ir žolių surinkimas (herbarius) pateko į klostoriaus knygyną, kitus-gi rankraščius gavo koksai ten Krėtingos felčeriai (turbūt, Bortkevičius, kaip matyt iš parašo ant vieno rankraščio), kurs, matyt, nesigailėdams, juos naikino; nuo šito pateko kitam ir, tokiu būdu eidami per rankas nyko. Paduodu čion keletą žinių apie kun. Pabrežos darbus.

1. Žolių surinkimą, iš pradžios patalpintą į klostoriaus knygyną, zokoninkai sunaikino, kaip nereikalingą šlamštą; kiek galima spręsti iš poros užsilikusių žolių, surinkimas gražiai buvo sustatytas; prie kiekvienos žolelės pridėta kortelė, ant kurios pilnas, sistematiškai užrašytas, lotyniškas vardas ir trumpas aprašymas tos žolės lotyniškai arba lenkiškai; pridėta ir vietos, iš kur gauta žolė.

2. Didelis botanikos rankraštis, žemaitiškai parašytas, dabar, kaip tikrai žinoma, yra Kauno seminarijos knygynė. Kadangi pats jo nemačiau, tai platesnių žinių apie jį negaliu paduoti, bet štai ką turiu pridėti: tarp liekanų rankraščių, patekusių į mano rankas, yra 5 smulkiai užrašyti arkušai, užsilikę, matyt, nuo mižiniško botanikos rankraščio. Prie kiekvieno žolės vardo yra sistematiškas jos aprašymas žemaitiškąj tarmėj.

3. Dictionarium botanicum latino-samogiticum. Šis botaniškas žodynas turi 1400 su viršum vardų. Gale žodyno, parašyto pagal alfabetą, pridėti vardai žolių, nepaminėtų žodyne, bet tas priedas ne visas užsiliko: ar daug paskutinių lapų nuplėšta, sunku spėti. Reikia pasakyti, kad „nukaltus“ žodžius var-

toja tik veislėms atskirti, padėkim: *arenaria rubra* — smilčius *raudonasis*, *arenaria trinervia* — smilčius *trigyslinis*. Toliau reikia pasakyti, kad rašytojo žinota kur kas daugiau žolių vardų, ne kaip tam žodyne padėta. Liekanose kitų rankraščių prie nekurių žolių paminėta po 2—3 vardus, o žodyne randi tik vieną, (retai) du vardus, botanikos-gi rankraštįj atsiranda daug žolių, kurių visai žodyne nepaminėta. Pertai, norint spaudinti botaniską žodyną, butinai reikėtų papildyti jį pagal botanikos rankraštį.

4. Rankraštis (pp. 144 in 16°) apie ligas be apskrito užvardijimo; rankraštis šis visas užsilikęs; čia plačiai ir sistematiškai aprašyta 5 skyriuose padėjimai: I. apie slogas plaučių, II. apie slogas nosies, III. apie slogas kudiškių ir vaikų, IV. apie kosulį ir V. apie dusulį ir slogas smaugiančiasias. Rankraštis, matyt, spaudai buvo prirengtas.

5. Liekanos (4 ark.) rankraščio, kur, matyt, labai plačiai buvo aprašyta, kaip ir kokias ligas gydyti nurodyta žole; padėkim, apie *miežius* smulkiai užrašytas beveik visos arkušas.

6. Straipsnelis apie kraujažolę (žyvatažolę, daugdovinę didesnįj — *Chelidonium maj.*).

7. Ant galo, keletas lenkiškų rankraščių, kur parašyta apie visokias ligas, žoles, vaistus, visokias namines rodas ir tt.

Reikia pridėti, kad ir šituose rankraščiuose, minėdams žoles ir ligas, tankiai pridėda ir žemaitiškus jų vardus.

Gal but, kad ir daugiau atsirastų kun. Pabrežos raštų, jeigu perkratyt knygynus Krėtingos klostoriaus ir Kauno seminarijos; nežinoma ir-gi, kokią tai botaniką rengiasi amerikiečiai atspaudinti.

Ant galo pagalios, turiu pridėti, juog iš nurodymų nekuriuose rankraščiuose matyt, kad jie rašyti po 1832 metų; iš vieno („*Medycyna chorób ludzkich*“) rankraščio matyt, kad jis rašytas net po 1847 metų, t. y. neužilgo prieš autoriaus mirtį.

D.

Kalbos dalykai.

1. Abejojant, ar rašyti *nosinę*, ar palikti *n*, reikia laikytis šitos tiesos: prieš *s*, *š*, *ž*, *l*, *r* — *nosinė*, kituose atsitikimuose — *n*. Pvz. sąlyga, sandora; gyvesiu, gyventojas; pažįstamas, pažintis; skūsiu, skundas ir tt. Praepos. *i* lieka visados *nosine* ir sudėtuose žodžiuose. Pvz. įlindo, įžymus, įtekėmė ir tt.

2. Nomen actionis ant *imas* gaminama tiktai nuo verbum'o, nuo aoristo kamieno. Pvz. plauti — plovimas (nuo plov-ian), kliuti — kliuvinimas (nuo kliuv-au), imti — ėmimas

(nuo *ém-iau*), reikalauti — reikalavimas (nuo reikalav-*au*) ir tt.

Nuo *verbum'ų*, kurių praes. *au*, aorist. *iau*, nomen actionis bus ant *ymas*. Pvz. prisakau, prisakiau — prisakymas; matau, mačiau — matymas; išmanau, išmaniau — išmanymas ir tt.

Jeigu aoristo kamienas baigiasi balse, tai nomen actionis bus ant *imas*. Pvz. kloti — klojimas (nuo klo-*jau*), minėti — minėjimas (nuo miné-*jau*); liudyti — liudyjimas (nuo liudy-*jau*) ir tt. V. K.

Juodkalnis.

(Černa-Gora.)

Tarp išmėtytų viršunių kalnų Kerste'io ir Šanik'o tęsiasi iš vakarų į rytus gilus, lyg prapultis, plentas, kuriame sniegas niekad neištirpsta. Aplinkui tai čion, tai ten matyt stebėtini urvai, ant kurių dugno rangosi baltu putuočiu kaspinu greitai upeliai. Čion, ramiame nuošalyje stovi kaimas Negoša, kur kitą kart prosenis šiandieninio Juodkalnio valdytojaus sukrovė savo lizdą. Tai giminė senoviška ir smarkiai darbšti.

Giminėje Petrovič'ų-Negoš'ų, lyg kokioje tautiškoje šventvietėje, nuo pat senovės slėpėsi tradicijos. Žilas senelis apsaikydavo anukui, tas savo vaikams ir anukams ir tt., kaip kitą kart Juodkalnis buvo dalim didžios serbų karalystės, kaip ilgainiui, papuolus tai viešpatystei po jungu muzulmonų, čionai, į tą neprieinamą vietą pasislėpė liekanos pergalėtų ir tarp juodų uolų ir kalnų padėjo pradžią serbų neprigulmystei. Pagal tas pačias tradicijas, pasimirus vyskupui (vladykai) Danieliui 1735 m. ir išsiplėtojus patrijarkališkai valdžiai, tarp vyriausiųjų juodkalninių giminų, pirmą vietą užėmė Negoš'ai; patrijarkas-gi Steponas Mažasis turėjo savo rankose visą krašto valdžią. Tame laike juodkalniečiai drąsiai atrėmė užpuolimus, o Petrapilė ir Viena, nors patylomis, bet vis pripažįsta Juodkalnio neprigulmystę nuo Turkijos. Ta priežastis pavelyjo įvesti šiojią tokią tvarką toje mažoje viešpatystėje; viršuje to susivienijimo piemenų ir amatininkų, da vos-vos suprantančių politiską savystovį, atsistojo teokratiškoji valdžia. Pirmu Juodkalnio organizatorium toje pakraipoje buvo Petras I. Petrovič-Negoš, savo rankose jis da turi drauge politiską ir dvasiską valdžią ir vadina save taip: „gospodar i vladyka“ ant Juodkalnio ir Berdų. Petras I., ačiu savo kariškai dvasiai, laimingai kovojo su turkais, išvijo juos visiškai iš Juodkalnio ir 1796 m. apskelbė neprigulmystę savo krašteliu.

Šimtmetinės sukaktuvės tos brangios valandos pripuolė pernai, atminimą-gi jų Juodkalniečiai šventė šimet. Nedidelis burelis

juodkalninių piemenų skubinosi į Cetyniją į cerkvę, idant atidūti prigulincią garbę gulintiems ten kaulams savo gospodar'o-vladyk'os Petro I., kurį garbina lyg šventą už jo nuopelnus, atkreiptus ant savo tėvynės. Istikro nuopelnai jo buvo svarbus, nės nuo tos valandos prasideda nauja Juodkalnio gadynė. Nuo to laiko, kada mažas tas kraštelis įgijo nors menkiausia viešpatystės tvarką, dinastiją Petrovič'ų-Negoš'ų pradeda darbą atkreiptą į dvi pusi: pirmiausia apgynimas tėvynės nuo turkų, kurie stengėsi prisegti tą kraštą prie Ottomanų viešpatystės, po tam-gi rupesciai apie apšvietimą žmonių, apie davimą visomenei tiesų ir apie įvedimą tarpe jos europėjiskų pobudžių. Tas buvo svarbiausias siekis ir tie norai visų vladykų ir kunigaikščių iš giminės Petrovič'ų-Negoš'ų.

Tokių-pat pažiūrų laikėsi ir paveldėtojas Petro I., pravadintas Petru II. Apart kovų su turkais, jis atsižymėjo da įsteigimu senato, susidedančio iš dvylikos sąnarių. Norėdamas suminkštinti papročius savo tautiečių, jis įsteigė žmonių tiesdarystę (sudą), aprubežiavo „kroiną“ arba kruviną atkeršijimą už gimines, užgynė „otvicą“, arba vogimą mergaičių ir tt. Jis įkurė net mokyklas, bet tamsus žmonės jas priima nenoromis ir su baime. Petras II. buvo šviesus žmogus, priegtam jis buvo tautiškas dainius ir paliko gan žingeidų rinkinį poezijos.

Broliaivaikis ir paveldėtojas jo Danielius I., darbuodamas ant žmonių savo naudos, sutiko vienok sau aršų pasipriešinimą. Vis augantieji reikalai viešpatystės padarė butinai reikalingu įvedimą baudžiavos. Žmonės, kurie su žodžiu „laisvė“ suriša visišką išliuosavimą nuo visokios padonės, nenoromis priima tokius įvedimus. Teip buvo ir Juodkalnyje. Sukilo prieš Danielių stipri opozicija ir viršuje jos atsistojo senato pirmsėdis. Iš tų vaidų tarp juodkalniečių naudojasi sargi Turkija ir apgarsina revoliucionieriams, visiškai išliuosuosent nuo padonės ir duosent ko tik reikalau, jei tik jie priklausys sultanni. Bet vos tik saujelė nepakakintų davėsi apgaut turkams, daugumas-gi nesekė jų pėdomis, drebėdami jau prie vienos minties apie turkų nelaisvę; pradėjus Turkijai kariškus žygius, maž-ko visas Juodkalnis po velukais savo kunigaikščio puolė į kovą ir priešius tapo gerai atmuštas. Danielius, kaipo vikrus politikas, atrado prieglobą Austrijoje ir ši pareikalavo nuo Turkijos pripažinimo Juodkalniui *status quo ante* ir 1853 m. ottomanų kariumenė išsinešino iš to krašto. Tada Danielius, atsidavęs tradicijoms Negoš'ų, ėmė toliau organizuoti kraštą. Pirmiausiai jis visiškai išnaikino daigus revoliucijos; bet iš visų paskutinių atsitikimų jis persitikrino, kad butinai reikalingas yra

valdžios paauštūnimas. Už tai-gi matydamas, kad teokratiška valdžia jau per sena, jis atskyrė valdžią dvasišką nuo svietiškos, atidavė bažnytinius dalykus ant rankų arkimandrito Nikodimo, o pats užsiėmė ypatingai politiškais krašto dalykais ir 1855 m. apskelbė save Juodkalnio kunigaikščiu. Tuojaus, užžengęs ant sosto, jis išdavė įstatymų knygele (kodeksą), kuri ir buvo išdalinta visiems padoniems; čion išrašysime kelias vietas iš to kodekso: „Visi juodkalniečiai prieš tiesą lygus. — Garbė, savastis ir gyvenimas kas vieno skaitosi neužgaunamais. — Laike kasvienas juodkalnietis turi griebtiesi už ginklo ir stoti į kovą; kas-gi to nepadarys, tas bus nušarvuotas, garbės netekęs, ir turės nešioti moterišką prikyštuką, kaip neturįs vyriškos širdies. — Kasvienas karvedys, arba vyresnysis savo apygardoje, vos tik išgirdęs artinanties pavojų, turi susaukti visus prie ginklų ir vesti juos į pavojingą vietą; jeigu to jis nepadarys, tai bus, kaip išdavėjas, sušaudytas. — Apvaikščiojimas vardadienio su bausme užgintas, nės tas neapseina apskritai be girtuoklystės ir tt. (Toliaus tęsis.)

Korespondencijos.

Tilžė. Prusija turi jau nuo metų 1850 konstituciją, bet kova prie skyrimo deputatų karalystės ir ciecorystės seimams da niekadus nebuvo tokia akiva, kaip šiuose 1898 metuose. Nuo metų 1850 iki 1890 lietuviai, norint ir turėdami kaip Prusijos padonai skyrimo tiesas, bet iš jų nesinaudojo ir vis skirdavo tai liberalų, tai veik vėl vokiečių konservatyvų deputatą. Metuose 1890 sutarė lietuviai savotišką skyrimo draugystę įsteigti ir pasiremdami ant 27 art. konstitucijos, įsteigė Lietuvišką konservatyvišką skyrimo draugystę, kurios siekis yra užtarti lietuvių ir žemesniojo luomo reikalus. Tais pačiais metais pastatė lietuviai du savo kandidatus: Klaipėdos ir Šilakarčiamos valsčiuose poną M. Jankų iš Bitėnų, Tilžės ir Pakalnės valsčiuose p. Dr. Bruažį iš Tilžės. Laimėti nebuvo galima, nės draugystė, budama da menka, negalėjo daug ką agituoti, o lietuviai vėl, prapatę prie vokiškų partijų, neskyrė savotiško kandidato. Pons Jankus gavo 141, o p. Dr. Bruažis 37 balsus. Lietuviai, kurie buvo draugystę įsteigę, nenusiminė, bet metuose 1893 Klaipėdos ir Šilakarčiamos, Tilžės ir Pakalnės valsčiuje vėl pastatė savo kandidatus. Draugystė tarpe tų kelių metų buvo daugiau sustiprėjusi ir galėjo daugiau trustis. Pons Smalakys, kuris buvo tuomet kandidatu Klaipėdos ir Šilakarčiamos vals-

čiuje, gavo 2021 balsą, o p. Saunus Tilžės ir Pakalnės valsčiuje 850. Išskirtu nebuvo nė viens. Tačiau lietuviai nenuleido rankų ir šmet pastatė savo kandidatus ciecorystės seimui ne vien tik Klaipėdos ir Šilakarčiamos, Tilžės ir Pakalnės, bet ir Ragainės ir Pilkalnės, Labgavos ir Veliavos valsčiuose. Pasėkmės šito skyrimo tokios: Smalakys Klaipėdos ir Šilakarčiamos valsčiuose gavo 7818 balsų ir tapo kaip pirmas lietuvių kandidatas į vokišką ciecorystės seimą išskirtas. Dr. Sauerveinas gavo Tilžės ir Pakalnės valsčiuose 3392 balsu, Saunus Ragainės ir Pilkalnės valsčiuose 695, o Juška Labgavos ir Veliavos valsčiuose 320. Tai-gi iš šitų matoma, kad lietuviai prie šiometinio skyrimo prisidėjo su 12225 balsais, iš ko galima spręsti, kad lietuviška dvasia Prusose kyla augštyn. Norint lietuvių dvasią čion ir stropiai kyla, tai tačiau tik yra stoka inteligentiškų vadovų, nės tie lietuviai, kurie išėjo augštesnius mokslus, visi nuplankė su germanizacijos sriove, išimant Dr. Bruažį, kuris da tikru lietuvių iš visų inteligentų užsiliko. Dr. Bruažis negali daug ką prisidėti prie lietuvių darbų, nės pirm 12 metų jo priešininkai apskundė jį dėl nekurių piktdarysčių, kurias vienok nebuvo galima išrodyti. Norint jo kaltybę neišrodyti, tai tačiau laiko jį po priegloba, manding dėl tos priežasties, kad jis, kaipo inteligentas lietuvis, nepastotų vyriausiu vadu Prusų lietuvių. — Lauksim, gal da ir Prusose užgims inteligentiškų lietuvių, kurie pasisvės lietuvių darbams.

L.

Atsakymai.

Šidarvi. Tamistos raštą v. „[Itekmė socijališkų sąlygų“ pavadėme „Vienybei“, kuri pradėjo spaudinti 23 Nr. š. metų.

Ts. „Augmuo ir jo gyvenimas“ tinka.

Knygos prisiustos į redakciją:

Daugiausiai iš prigimties mokslo. Naudingi skaitiniai. Pagal M. Brzezinski, N. sutaisyti. Tilžėje 1898 m.

Saulės ir mėnesio užtemimai. Tilžėje 1898 m. Iš kur akmenys ant mūsų laukų atsirado. Tilžėje 1898 m.

Pirmutinė pašalpa umai susirgus, teipo-gi Gėralai alkoholiniai ir taboka. Tilžėje 1898 m.

Turinys.

Dėl žemstų šiaurvakariniam kraštui. — Apšvietimas ir tautos turtingumas. — Piešinys: III. Motina. — Iš siaurių padangės. — Pro domosua. — Peržvalga raštų: Žentas dėl parodos, Rankvedis sen. istorijos. — Kun. Pabreža. — Kalbos dalykai. — Juodkalnis. — Korespondencijos: Tilžė. — Atsakymai. — Knygos prisiustos į redakciją.